

reviews bogomtaler recensioner

Mari Lending:

Omkring 1900
Utkast til en norsk arkitekturhistorisk topikk

AHO Oslo 2005

Recension av Johan Mårtelius

När denna tidskrift för tjugo år sedan började planeras i sin då enbart svenska version minns jag att någon av oss i den tilltänkta redaktionsgruppen hade en bestämd uppfattning om den grafiska utformningen. Här borde inte förekomma några illustrationer. För en seriös forskartidskrift skulle texten och språket – jag tror inte man talade om 'diskurs' på den tiden – vara redskap i sig själv. Jag opponerade mig genom att låta mitt bidrag i första numret vara helt uppbyggt kring en bild (av Giovanni Battista Piranesi), men frågan som väcktes har legat och pyrt i den nordiska arkitekturforskningen sedan dess.

I Mari Lending's doktorsavhandling 'Omkring 1900' förs den på ett intressant sätt upp till ytan. Där behandlas ett antal norska texter om arkitektur från 1800-talets början

till 1900-talets, med avsikten att få fram en bild av några grundläggande föreställningar och ambitioner, helt utan att låta dem färgas av de byggnader eller projekt som texterna kan tyckas höra samman med. En avhandling med ganska många textcitater, med andra ord, men självklart utan bilder.

Metodens utgångspunkt är delvis historisk. Det finns en kultur inom arkitekturen som kan beskrivas som rent verbal, som uttrycker sig exklusivt genom texten. Man kan tänka på Alberti eller Laugier, eller rent av Vitruvius. Lending, med en bakgrund som litteraturvetare, tar dock utgångspunkt framför allt i John Evelyns skrift från 1664, *An Account of Architects and Architecture*. (Inte oväntat är det Adrian Fortys redan smått klassiska *Words and Buildings*, 2000, som har väglett henne till källan.) Där lanseras 'Architectus verborum' som term för den yrkesman som ägnar sig åt att uttrycka arkitekturens idé i textens form. Det är alltså en verksamhet med ett långt förflutet.

Men det var under 1800-talet och början av 1900-talet som Architectus verborum verkligen började florera. Läroböcker, tidskrifter, historiska och topografiska arkitekturskildringar, allt detta växte i omfång och avsatte resultat också på de mindre språken. Exempelvis norska. Här har Lending gjort fem eller sex skribenter till huvudpersoner,

representanter för varsin generation och med många olikheter sinsemellan vad gäller deras gärningar och textgenrer, utom att de alla sysslade med arkitektur. Ändå är Lendings poäng att de ideal och föreställningar de gav uttryck åt är varandra förbluffande lika. Genom en lång och händelserik period i arkitekturens historia, från det tidiga 1800-talets klassicism via gotiska och regionala ideal till 1920-talets nya modernism, visar sig de mer grundläggande strävandena vara i stort sett samstämmiga.

Det är detta som menas med avhandlingens undertitel, den arkitekturhistoriska topiken. Huvudtiteln antyder då en långsträckt epok på båda sidor om året 1900, ett tidsfokus som ändå inte särskilt betonas. (Att titeln naturligtvis också alluderar på Paul Mebes bok 'Um 1800', först utgiven 1908 och flitigt utnyttjad av nordiska arkitekter under de följande årtiondena, har Mari Lending avstått från att kommentera.)

Med topos menas bokstavligen plats. Vilken är arkitekturens plats, var hör den hemma? Det är på den nivån de olika författarna, Jørgen Henrik Rawert och Frantz Linstow under 1800-talets första hälft, Marcus Jacob Monrad och Fredrik von der Lippe under den andra, Herman Major Schirmer kring förra sekelskiftet och Edvard Heiberg på 1920-talet, tar varandra i hand. De letar efter ursprung och tidlöshet men också efter tillhörighet i samtiden, och de söker en geografisk förankring i platsen och nationen. Där kan det ena knytas till det andra, som när den klassiska frågan efter den grekiska arkitekturens ursprung med hjälp av Linstow elegant leds över till den nordiska och norska träarkitekturen. En senare generation, representerad av Schirmer, skulle ställa det norska urhuset i centrum för empirisk arkitekturkunskap, medan Heiberg fram mot 1930 abstraherade föreställningen i riktning mot modernismens tabula rasa. Idealen binds samman, och allt tycks till sist kretsa kring en enda stor tanke. Den kan formuleras i ordet hemlängtan. Arkitekturen skall hämtas hem till verkligheten, det vill säga människornas, tidens och platsens.

Här någonstans blir det uppenbart att det faktiskt är en poäng att låta undersökningen handla om just norska tex-

ter, trots att de ibland kan verka vara lite tillfälliga återspeglningar av mer originella och betydande arkitekturförfattare på andra språk. I epokens strävan efter plats och identitet, i världen eller bland skandinaviska och europeiska grannar, är det norska exemplet uttrycksfullt. Ändå har Lending avstått från att skriva in sin historia i de politiska skeendena mellan 1814 och 1905, för att nu bara nämna ett par ganska dramatiska årtal. Det är inne i texterna och mellan dem som berättelsen utspinner sig, eller ibland mellan de norska texterna och en eller annan internationell referens, som Heinrich Hübsch, Quatremère de Quincy eller John Ruskin. Här finns oundvikligen ett visst mått av tillfällighet, en styrning av vad som råkat vara tillgängligt eller aktualiserat i modern forskning – och som avhandlingens författare skickligt hanterar i sitt eget skrivande.

Det är också valet av de norska texterna och exempen, övertygande strukturerade efter avhandlingens tematik, som mest obestridligt bildar en nyskapande insats. Att ställa arkitekturtexter i centrum snarare än byggnader har trots allt gjorts många gånger förr, även om Mari Lending gör det med imponerande konsekvens. Likaså har det moderna uppbrottet från renässanstraditionen, upplysningserans och 1800-talets fram till 1900-talets etablerade modernism, också i allmänhet beskrivits som en period av visserligen skiftande uttryck i arkitekturen, men med ett gemensamt sökande efter det nya, det genuina eller sanna. Kanske kunde för den delen också den norska arkitekturhistoriens segslitna topik träda fram ur byggnaderna själva, ifall man valde andra läsarter än att se till de mest omedelbara stiltecknen.

Om Mari Lendings berättelse alltså inte i grunden är helt ny, så är den ändå i sin gestaltning och sin struktur, och naturligtvis i sin empiri, absolut utan föregångare. Som text om texter är den analytiskt skarp, med fast behärskning av sitt material, samtidigt associationsrik, med rörelsefrihet över ett stort fält. Den bildlösa texten om texter är med andra ord också själv ett betydande dokument i sin egen ikonoklastiska tid, och om den alltså i det avseendet låter sig inordnas i ett paradigm så är det, som jag hoppas framgått, egentligen bara en värtalig bekräftelse på dess egen tes.

Johan Mårtelius Professor, Arkitekturhistoria KTH-A
johanm@arch.kth.se

Lotte Marianne Bjerregaard:

Foresgling og Symbiose – Naturvidenskab og Naturromantik – en dialog i moderne arkitektur

Arkitekt skolens Forlag, Aarhus

ISBN: 87-90-97919-2, pages: 319, 2005

Recension av Katja Grillner

Architectures from Nature – Sealing up and Symbiosis

When discussing sustainable architecture today – what do we picture? Is it Norman Foster's giant London Cigar? Or is it the romantic farm-stead with grass roof turned conference hotel with its smart heavy walls and all natural ventilation? Is ecological sustainability in general an important concern at the core of the architectural profession? Or is it just a little pocket of resistance in the form of stubborn new age hippies that keep the question alive and nagging? I would suggest both. This is at least what Lotte Bjerregaard so cleverly demonstrates in her book *Foresgling og Symbiose*, an edited version of her PhD from Aarhus School of Architecture (defended in 2001). By providing modern architecture with a historiographical perspective that discloses the different and sometimes conflicting approaches to 'nature' and the 'natural' at work in both past and present architectural examples, this book makes an important contribution to the contemporary discourse on sustainability in architecture.

Buildings stand for 40% of the total energy consumption in the EU, a high figure, and a fact that should make it easy to convince architects, builders and clients to consider seriously the need for re-thinking energy consuming building production and maintenance technologies. Bjerregaard is however most concerned with what it is that happens after these issues have been acknowledged. What are the principal thought structures that determine our relation to nature, and what forms have these thought-structures taken in architecture though history? By disclosing the historicity of particular modes of thinking and designing architecture in relation to climatic conditions Bjerregaard efficiently pulls the rug from beneath every architect and/or engineer that tries to argue for his or her solution on the sole premise

that it saves more energy, or preserves the rain-water within the local eco-system. Even if those arguments are perfectly valid and important, it is crucial to also make the ethical and aesthetic premises behind those solutions visible and accessible for critical debate.

Bjerregaard examines two major lines of development. The first pivots around Siegfried Giedion's *Space, Time and Architecture*, and through this remarkably influential book, the international style high modernism and its roots in the rationality of the natural sciences and the enlightenment. The second takes us back to the eighteenth century romantic landscape park and its arrangement of nature into aesthetic fantasy worlds, and then up through the 19th century Arts and Crafts movement, to Frank Lloyd Wright and all the way up to Alison and Peter Smithson and the Brutalist movement. In the landscape garden Bjerregaard discovers the origins of a tradition of resistance towards scientific rationality and Cartesian logic, and from which an alternative dialogic approach to nature has developed. Her analysis thus sets up an initially rather simple contrast between the rationalists and the romantics. What makes this account compelling, however, is how it shows that the two traditions frequently intertwine, and its disclosure of their common roots in the modern objectification of the world, and the invention of the modern subject – whether man, the scientist; or man, the poet.

A focal point for expressing, architecturally, our relation to nature is the detailing and design of the boundary between interior and exterior – the doorway, the window, the way the ceiling or floor/ground surface mediate or emphasize the transition. The title of the book *Foresgling & symbiose* refers in the first part to the not only 'enclosing' act that architecture conventionally performs to shelter its inhabitants from natural climatic conditions, but rather the tight 'sealing up', and creation of a balanced artificial indoor climate, that characterises the architecture of high modernism, and as Bjerregaard convincingly shows, even today's progressive high tech architecture. She traces the sealing 'drive' of modern architecture back to the green house technology that exploded in the late 19th century. The green house is foregrounded by Giedion in *Space, Time and Architecture*, not as its own building category, but as one of several identified forerunners to modern architecture. Bjerregaard observes that the history of green houses has

been rather neglected in architectural history, in spite of the impressively advanced technologies for climate control that were developed through this building type as early as the 17th and early 18th centuries.

The driving force behind these early examples was not at all industrial as it would be later and is today (in terms of agricultural production), but rather by a courtly desire to experiment with the recreation of paradise on earth, to produce luxurious and highly symbolic fruits such as pomegranates, melons, lemons and oranges. In the 19th century the dream was extended along visionary terms to incorporate all inhabitants of god's creation, that is to create an artificial climate for man to truly inhabit. The rational argument for this vision was that it would be "the most economical mode of procuring a proper temperature" in northern countries, as Bjerregaard cites J.C. Loudon (1783–1843). An interesting paradox with the green-house architecture lies in the articulation of the opening – the door. Since nature is effectively reproduced inside the green house the question of the 'real' outside, and the negotiation of that boundary becomes really tricky. It tends to result in various solutions that hides the door by assimilating it seamlessly with the structure. Bjerregaard translates this anxiety about the opening to the international style curtain wall facades where it became even more difficult to hide the openings because of larger unbroken glass-surfaces. The automatic sliding door is an example of one answer to this dilemma.

But if the international style architecture on one hand has led us to high energy consuming effectively sealed buildings with a fully artificial indoor climate that in no way takes care of the surrounding natural resources, Bjerregaard importantly identifies an alternative line of development with dynamic climate control that has been developed by high tech architects and engineers. Here she finds what she calls the scientific ecological architecture. It is an architecture that continues to be based on a Newtonian scientific world-view where nature is principally conceived as dead matter, but that engages in finding more and more clever ways of utilizing it as a resource for the production of energy for man's needs. It is also an architecture which carries all traditional signs of progress – generally preferring glass and steel to brick and wood – and that nurtures a strong fascination with the advancement of science and technology.

The second part of the book title – symbiosis – refers to a different mode of engagement with nature that can be traced through the romantic tradition. If the engineer continues to be the star in scientifically motivated high-tech architecture, the humble poet is an appropriate role model for the more romantically inclined ecological architects. Nature is, in the romantic tradition, subjectivized, in that the poet gives voice to nature, re-enchants nature, and also carries a drive for overcoming the distinction between man and nature altogether – becoming one with nature. Bjerregaard highlights the overall negative associations that attach to the very term 'romantic' in the modern architectural discourse. It is dispatched by Giedion as the "reactionary romantic feeling that continued to linger on in the mind of the people and the authorities", and is used also to dismiss expressionism altogether. Bjerregaard argues that Giedion carefully avoids to address the picturesque landscape garden and its connection to romanticism as a significant historical movement even though there arguably are many aspects of the landscape garden and the picturesque that were strongly integrated in a high modernist aesthetic. Instead implicit references are made to "timelessness and independence of fashion that are so often found in farmhouses" – one of the key building elements of a romantic park.

In her short review of romanticism's path through architectural history Bjerregaard finds several points of convergence between the 'progressive' Giedion and for example the 'authenticity striving' Ruskin. One example is the criticism of the tendency in 19th century architecture to separate structure and ornament, i.e. construction from architecture. Moreover Bjerregaard argues that at least two principal features of the modernist aesthetic program as articulated by Giedion, have their immediate roots in the Arts and Crafts movement: the principle of assimilation of nature through the building that is so prevalent in Frank Lloyd Wright's work, and the notion of the organic in terms of the insistence on unity, wholeness and the establishment of a harmonious relation with nature. Still a deep conflict continues to separate the two schools. It lies firstly in the romanticist nostalgic longing for a pre-scientific past that cannot co-exist with the progressivist belief in the ultimate value of the de-enchantment of the world upon which the natural sciences and modern industrialisation are based. Secondly, with the nazi-movement in the 1930's and in the

wake of the second world-war, followed a deep suspicion towards anything that could be regarded as irrational, sentimental, or even just regionalist. Even today the discourse on place, and on site-specificity in architecture, continues to be highly charged due to these potential links back to the national socialist and fascist movements.

In the 18th century landscape garden Bjerregaard finds three building elements that she later in the book will use as a lens to interpret contemporary architectural responses to the romantic tradition: the ruin, the farm, and China. In the park the ruin functioned as an associative device that would stir the imagination of the visitor both towards reflections on the historical time in which the ruin had been a proper building, and towards more general reflections on the passing of time, the power of nature to take over man's futile attempts to bring order into the world, the short span of human life, etc. The so called 'ornamental farm' would sometimes be a functioning farm where the land owner and his visitors could stage a simple life-style over a day or two. As a building type the farmhouse would answer to ideals of utility, simplicity and timelessness. The interest for the east, in particular for China, was in the 18th century to a large degree a question of western projection – fantasies about a different culture that was construed to answer to the dreams and hopes for an alternative future. The Chinese came over the century to stand for the liberal, the natural, the spontaneous etc, this in spite of the high degree of artfulness, of refined and precious painted details etc, that would be

found in chinese-style pavilions. Bjerregaard takes the Chinese interest through the Arts and Crafts movement and the late 19th early 20th century interest in Japanese art and building culture. Here she discovers gradually less of ungrounded projection, and more thorough analysis, in the travel accounts, a late example of which is Bruno Taut's *Houses and People of Japan* from 1937.

Bjerregaard's point with highlighting the ruin, the farm and China, is towards the end of the book to draw the lines and construct lenses through which we can begin to identify the romantic traditions on which a contemporary ecological architecture can be understood and designed. Throughout the book the emphasis and the ambition is historiographical and critical. By frequently exemplifying her discussion with analyses of contemporary and historical architectures this intellectual endeavour is convincingly brought to the heart of the discipline. A particular attention is given to selected Danish examples by for example Arne Jacobsen, Bo & Wolnert, Vandkunsten, and others. It is illustrated by carefully selected photographs, often taken by the author herself. The book shows the particular strength of a critical theoretical and historical perspective for engaging in pressing contemporary ethical concerns in architectural design, and sustains a large degree of complexity and contradiction, which is lucky. It is a book that ought to be read, not only by a Danish and Scandinavian audience of architectural designers and critics, but I should hope, also be translated for a wider international audience.

Katja Grillner, Docent
KTH Arkitektur
katja@arch.kth.se

Håkan Hökerberg:

**Att fånga det karaktäristiska
i stadens bebyggelse
SAVE-metoden som underlag för bevarandeplanering**

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS, 2005
ISBN 91-7346-542-9, ISSN 0284-6578

Recension av Ingrid Appelbom Karsten

**Hva kan man lære om et byområde ved å bruke
en bestemt analysemetode?**

Dette handler Håkan Hökerbergs avhandling bla om. Han forsvarte avhandlingen ved Gøteborgs universitet, Institutionen for kulturvård (Göteborg Studies in Conservation), høsten 2005.

I sitt avhandlingsarbeide har Hökerberg tatt utgangspunkt i den danske registreringsmetoden av bevaringsverdier i byer og bygninger, "SAVE" (Survey of Architectural Values in the Environment), utviklet av Miljøministeriet i årene 1989–91 for å få en landsdekkende oversikt over bevaringsverdiene i de danske byer. Hökerberg ser på hvordan man i Danmark og Sverige planlegger for den bevaringsverdige bebyggelsen og han vil undersøke om SAVE kan tilføre ny kunnskap om den kulturhistoriske bebyggelsen og om SAVE kan komplettere eksisterende analysemetoder innenfor kulturmiljøvernet. .

Avhandlingen er på 257 sider som inkluderer et engelsk summary. I tillegg kommer kilde- og litteraturhenvisninger. Etter forordet kommer et innledningskapittel med bla spørsmål og hensikt, metode og henvisning til andre relevante analysemetoder, fulgt av et kapittel som handler om dansk bevaringsplanlegging. Så kommer et langt kapittel om svensk og dansk lovstiftning, etterfulgt av hovedkapitlene, dvs det interessante kapittel om bevaringsplanlegging i Danmark med SAVE som metode og det like interessante kapittel om svensk bevaringsplanlegging, også her med eksempler fra ulike byer i Sverige, hvor man har brukt ulike metoder. De følgende kapitler er vurdering av bebyggelse, demokratiet i planleggingen, den norske modellen med

stedsanalyser, SAVE i svensk miljø (Kungälv) og en diskusjon om metoden er passende i Sverige.

**Planlegging av den bevaringsverdige bebyggelse
i Danmark**

Hökerberg tar opp til diskusjon hvilke aktiviteter som ble gjort i Danmark innenfor byfornyelsesområdet etter 2. verdenskrig og forskjellen mellom begrepene sanering og byfornyelse. Han beskriver utviklingen av planreformer, planredskap og plantyper i Danmark og at man med Byplanloven fra 1938 fikk den første byplanloven i landet.

Av interesse for avhandlingens tema kan nevnes Byplanloven fra 1962 som ga kommunene muligheter til å forby riving eller forandring av den eldre bygningsmasse, dersom dette forbud bidro til å bevare og opprettholde verdifulle gatebilder eller eldre bykarakterer.

Presentasjon av SAVE-metoden og "Atlas"

På midten av 1980 tallet konstaterte Planstyrelsen, at fravær av kunnskap om den bevaringsverdige bebyggelse hadde som konsekvenser at en målbevisst bevaringspolitikk ikke kunne utformes, slik Granada konvensjonen fra 1985 viste til, hvor hvert enkelt land selv har ansvar for at bevaringsspørsmålet ble integrert i samfunnsplanleggingen, jfr. "integrated conservation". Man ønsket med andre ord å få en landsomfattende oversiktlig forståelse av lokalområdenes bevaringsverdier. Her måtte man utvikle nye metoder da antallet bevaringsverdige bebyggelse var i stort antall og de tradisjonelle metoder ikke var hensiktsmessige. En definert, avgrenset og standardisert registreringsmodell, som var relativ enkel å utføre (og som man håpet aktualiserte sin aktualitet under en lengre periode), måtte derfor utvikles.

- Metoden består av tre hovedfaser og styres av en fast definert, standardisert og avgrenset registreringsmodell, hvor man skal arbeide seg gjennom analysen på en bestemt måte og som garanterer at de ulike momentene som skal være med i analysen tas med.
- Metoden styres i stor utstrekning av oppfatningen av byen som statisk fenomen. Det er de byplanmessige kvaliteter i det eksisterende miljø som vurderes. Forandrings- og kvalitetsforbedrede tiltak i bylandskapet kommer i en senere prosess. Det er kommunens planleggingsansvar.

Den innledende fasen i SAVE, dvs Fase 1 pågår i ca tre måneder. Her inngår registreringer av topografiske forhold, historisk materiale, historiske kart og andre undersøkelser. I analysen understrekes det at det er i den arkitektoniske forståelsen av objektet som vi befester vår tolkning av fortiden. I denne observasjonen inngår topografi og historie som hjelpemidler. Resultatet av forundersøkelsen redegjøres i en rapport.

Fase 2 er feltarbeidet som tar ca fire måneder. Her studeres både sammenhengende bygningsstrukturer og de enkelte bygninger. De sammenhengende strukturene inndeles i tre kategorier. Disse er sideordnet, slik som dominerende trekk, bebyggelsemønster og arkitektoniske elementer i bebyggelsen av spesiell interesse, slik som gaterom, torg, plasser, bestemte bygningstyper og fasader. Elementer i bebyggelsen kan også være grønne områder eller vannområder. Bebyggelsemønster kan være karakteristiske bydelområder og kvarter. Man ser på spesielle bebyggelseprinsipper og bygningstyper.

De registrerte strukturene vises på kart.

Registreringen av enkelte bygninger utføres ofte av nyutdannete arkitekter. Disse har gjennomgått et kurs i Kulturarvstyrelsens regi med SAVE- metodens prinsipper for vurdering. Det er viktig at vurderingene blir så sammenlignbare og likartete som mulig. Fem vurderingsaspekter benyttes, (arkitektonisk verdi, kulturhistorisk verdi, miljømessig verdi, autenticitet og teknisk tilstand). Tilsammen gis en samlet bevaringsverdi, avhengig av hvilke vurderingsaspekter som i det enkelte tilfelle tillegges størst verdi.

Fase 3 er utarbeidelsen av selve hovedrapporten, som på dansk omnevnes som "Atlas".

For hver by utarbeides et atlas der lay-out og innholdsfortegnelse er felles for alle. Det er en målsetning at den kunnskap som atlasene formidler, skal mest mulig gjenfinnes i illustrasjonene. Kart, fotografier og skisser finnes derfor i et stort og lett tilgjengelig omfang. Atlasene skal ikke bare være et godt kunnskapsgrunnlag for kommunens saksbehandlere, men skal også gi innbyggerne den nødvendige informasjon om den enkelte by og sted. Atlasene skal med andre ord oppmuntre til innbyggernes engasjement og utformes derfor som en interessant bok. Det understrekes at atlasene i den redigerte form er noe forenklet i presentasjonen, men hele registrerings- og dokumentasjonsarbeidet og de foreliggende diskusjoner som har foregått blant grup-

pens medlemmer, blir samlet i kommunenes arkiver og er tilgjengelig for alle som så skulle ønske det.

Forruten representanter for de kommunale myndigheter, slik som politikere og saksbehandlere, deltar representanter for Kulturarvstyrelsen og deres konsulent i det såkalte forundersøkelsesarbeidet, sammen med representanter for de lokale handelsorganisasjoner, det lokale museet, interesseforeninger og andre grupper som interesserer seg for de bevaringsverdige bygninger og miljøer. Denne gruppen beslutter hvilke strukturer og bygninger som skal oppføres som bevaringsverdige i den videre planprosessen. At det er en bred sammensatt lokal gruppe som gjør denne vurdering, ser man som en av metodens viktigste momenter. Man viser til den demokratiske legitimitet.

Utvalgte kommuneatlas

Hökerberg har spesielt beskjeftiget seg med et antall Kommuneatlas som er utført i perioden 1990–2000 for å få et så fullstendig bilde som mulig av kvalitet og innhold. Byene Aalborg, Skive, Horsens, Vejle, Esbjerg, Holbæk, Søllerød, Hvidovre, Roskilde og deler av København er studert.

Planlegging av den bevaringsverdige bebyggelse i Sverige

Bygningsinventeringer har vært i aktivitet i Sverige siden begynnelsen av 1900-tallet og det var for det meste Riksantikvarieämbetet (RAÄ) og Nordiska museet som utførte disse.

I Sverige har det vært en polarisering mellom arkitekter og antikvarer, og diskusjonen har dreiet seg om det er de estetiske/visuelle verdiene som skall ha bevaringsstatus eller bebyggelsens betydning som kunnskapsformidler.

I *Kulturmiljövärdens bebyggelseregister* fra RAÄ (1998) har man utarbeidet en standardisert modell til bruk i kommunene for inventering, bearbeiding og vurdering. Som hovedmotiv for å bedømme kulturhistorisk -, nevnes dokumentasjons- og opplevelsesverdi. I likhet med, når man benytter SAVE-metoden, skal det være en sammensatt gruppe som kommer med denne vurderingen. "Målsättningen är en värdering ... där enskilda uppfattningar så långt som möjligt elimineras". Fra myndighetenes side forventes at denne innfallsvinkel og metode praktiseres; det er dog frivillighet for kommunene å bruke metoden.

Økt interesse for miljøet og for de kulturhistoriske sammenhengene skulle gjennom Plan- og bygningsloven vise

hvordan kommunen i den kommunale oversiktplanleggingen skulle håndtere disse spørsmålene. Bebyggelseinventeringer og kulturmiljøvernprogram måtte derfor utarbeides som underlag for den videre planprosessen. Det har vist seg at programmene som skulle dokumentere bevaringsverdiene for samtlige byområder i landet og således være underlag for de kommunale myndigheter ikke alltid ble utført så grundige og entydige som målsetningen var, men kom til å variere både i kvalitet og omfang. I enkelte byer og områder har andre og nye praksiser utviklet seg. For enkelte byer og områder har man utarbeidet "agendaer" og særskilte "arkitekturprogram" for å utvikle nye styringsredskap, hvor arkitektur, bebyggelsemønster og andre karakteristika blir viktige elementer i den visuelle analysen av byen. Men disse dokumentene har verken ambisjon eller hensikt å gi det fullstendige og enhetlige underlag for videre byutvikling, slik RAÄ foreslo.

Erfaringer med SAVE- metoden og praksis i Danmark

Interessen for metoden i Danmark har vært stor og man er stort sett fornøyd. Det er kanskje ikke til å undres over! Staten har finansierer arbeidet med SAVE. SAVE er nærmest en politisk manifestasjon, i så måte! Selv om at kommunen i dag skal besørge en større del av dokumentasjonsfremstillingen selv, så besørger staten fortsatt 75% av de samlede kostnader. Dette under forutsetning av at arbeidet med metoden utføres innenfor den økonomiske - og fastlagte tidsramme som på forhånd er definert. Dette er grunnen til den formelle konstruksjon som SAVE-metoden er. Analyseprosessen er sterkt regulert. Mange vil hevde at vurderingsmomentet er det viktigste i SAVE, et vilkår fra politisk hold, når den skulle utarbeides.

Modet til at vurdere og tage stilling er SAVE's største styrke. Det er herved systemet i hvert enkelt tilfælde ægger til diskusjon

fra H. Ovesen, Den forvandlede by, 1977

Forruten de økonomiske motiv, har også myndighetens ide og ønske vært å opprettholde en så høy og jevn kvalitet på kartleggingen og registreringen av bebyggelsen i de ulike kommuner som mulig. Metodens enhetlige fremstilling gir muligheter til å sammenligne bebyggelseutviklingen i de ulike kommunene og muligheter til en oppfatning av bevaringstilstanden i landet som helhet. Dette er fordeler

når man skal bedømme nødvendige prioriteringer og tiltak. Dette er vesentlig for at en effektiv kommunal bevaringspolitikk kan gjennomføres.

SAVE metoden ble introdusert 1988 og ble etter hvert brukt på ulike typer byer, dvs den ble utarbeidet på både større – og mindre byer over hele landet.

I 2005 var ca 2000 bygningsstrukturer og ca 400.000 bygninger registrert.

Mange kommuner har derfor laget publikasjoner over byene. Her har metoden bidratt til å styrke allmenhetens interesse for arkitektur og bymiljø.

Atlasene som er blitt utført de senere år omtales som KulturarvAtlas og ikke KommuneAtlas eller KulturmiljøAtlas, som tidligere. I den nye versjonen fremlegges ikke den arkitektonisk-visuelle analysen av bebyggelsen like tungt og tydelig som før. I stedet for å registrere bevaringsverdige sammenhenger som tidligere, utpeker man nå kulturmiljøer. Dette viser hva man vektlegger i begrepet kulturmiljø i forhold til de såkalte bevaringsverdier i arkitekturen.

Kulturmiljøene i den nyere utgaven er geografisk avgrensede og således mer operative i plansammenheng, i motsetning til "strukturene" i KommuneAtlasene, der avgrensningen ikke ble oppfattet på samme måte. Dette er synspunkter Hökerberg er kritisk til. Han mener registreringen av de bevaringsverdige sammenhengene utgjorde et svært viktig moment, ikke minst til å forstå bylandskapet, som på den måten var et viktig kvalitetskriterium for SAVE som analyseredskap av bylandskapet.

SAVE i svensk miljø – case Kungälv

Senest i år 2010 skal fysisk planlegging og samfunnsplanlegging i Sverige utgå ifra statlige program og strategier om hvordan de kulturhistoriske og estetiske verdier skal ivaretas og utvikles, jfr. Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier, 2000/01. Riksantikvarieämbetet ser nødvendigheten av å utvikle nye metoder. Det er mot den bakgrunnen som forutsetningen for å introdusere SAVE-metoden i svensk miljø kan diskuteres. Ved å undersøke metodens konstruksjon, bruk og resultat, har Hökerberg villet se om den inneholder viktige kunnskapsmoment som på en eller annen måte ikke fremtrer ved dagens anvendte registrerings- og analysemetoder i Sverige og som skulle kunne tilføre dette behov. Han vil med andre både se på metodens konstruksjon, prøve validiteten av de danske fallstudier og se om

metoden kan benyttes i andre miljøer enn i de danske byer.

Hökerberg har utført en case av tettstedet Kungälv, nord for Göteborg med en forenklet Fase I av SAVE som utgangspunkt. Han har med andre ord analysert bebyggelsens karakter mht topografiske-, historiske og arkitektoniske aspekter med mål å identifisere bevaringsverdige sammenhenger. Metodemessig er denne delen av analysen den mest sammenlignbare med de relevante svenske analysene, ifølge Hökerberg.

Gjennom analysene i SAVE får Hökerberg frem en forklaring til hvorfor bylandskapet ser ut som det gjør i dag. De visuelle-arkitektoniske strukturene får dermed sin forklaringsbakgrunn ved hjelp av de topografiske og historiske analysene.

Topografi, historiske analyser og arkitektoniske observasjoner er ikke enestående for SAVE-Det spesielle med SAVE, ifølge H. er hvordan disse elementene innordner og relater seg til hverandre og hvordan det fysiske miljøet dermed tilføres en "dimensjon" som andre visuelle metoder savner. I forhold til andre visuelle analyser er det historiske momentet i SAVE tydeligere. SAVE mer enn andre metoder dokumenterer de overordede typiske trekk i bebyggelsen. Dette er et viktig kunnskapsunderlag for kommunens planprosesser.

Her konkluderer Hökerberg at metoden er vel egnet for å fylle et behov. Å synliggjøre de overordnede elementer i bylandskapet, historisk og dagens, er et viktig kunnskapsgrunnlag for den kommunale planleggingsprosess.

Metode

Det som utmerker SAVE-metoden er den formaliserte arbeidsprosess med analyse, kartlegging og registrering av bebyggelsen. Kommunen må med andre ord forplikte seg til å følge det metodiske arbeidsopplegget som staten administrerer og som tar ansvar for at kvalitet og kontinuitet i SAVE-prosjektene videreføres. Metoden utviklet seg i et arkitektmiljø og enhetligheten i metoden bidrar til den høye og jevne standard.

Bevaringsplanlegging i Sverige er ikke på samme måte enhetlig og formalisert. Her har man mer prøvd å utvikle nye grep og relevante metoder for å tilfredsstille dagens situasjon. Antikvarene har av tradisjon hatt en sterkere rolle innenfor kulturmiljøbegrepet.

Hökerberg ser tendensene i byutviklingen i dag hvor det i økende grad er blitt en større interesse for det typiske

og lokale og at byens arkitektoniske arv har blitt en viktig faktor i den økede konkurransen mellom europeiske byer, ettersom bybildet/stadsbildet på flere steder gjennomgår en transformasjonsprosess hvor de internasjonale arkitekturtendenser flourer.

I denne sammenheng har Stadsmiljørådet/Boverket (Sverige) utgitt en "Agenda for byen" (2003), som bla sier at fornyelse skal skje ut ifra hensyn til plassens identitet og historie og til eksisterende strukturer i bebyggelsen.

Hökerberg hevder også at det underlaget for bevaringsplanlegging som finnes i kommunene idag, i mange tilfeller ikke kan oppfylle målsettingene for bevaringen, slik det offentlige har formulert, derfor at kommunene ikke har den kunnskap som kreves for å gjøre dette arbeidet. Ikke tilfredsstillende verktøy og metoder påpekes som en av grunnene til mangel på kunnskap. Spørsmål som Hökerberg løfter frem i avhandlingen er derfor svært relevant:

... utifrån vilka aspekter en analysmetod bör konstrueras, för att ge en så god uppfattning som möjligt av de karaktärsdrag i den samlande bebyggelsen som bör bevaras, och som kan formuleras i de bevarandeinteressen som kulturmiljövårdssektorn har till uppgift att hävda i planeringsssammanhang. (s.12)

Det gis ingen fasit på spørsmålet om valg av metode, til tross for de fordeler som en uniform metode som SAVE er, men det er kanskje mulig å tenke seg en situasjon der spesifikke ønskemål fra kommunenes side skulle kunne forbedre de relevante metodene og bidra til gode løsninger. Kvalitative, operative metoder – som verktøy – er viktige for å vektlegge viktige egenskaper i byrommet, premisser for byutviklingen.

For at de fremtidige analysene og konklusjonene – fremstilt i "atlas" eller i andre almenngyldige dokumentasjonsformer skal kunne hevde seg og innvirke på de fremtidige planprosesser, er det viktig at disse er lette å forstå og forankret i alle manns bevissthet og "kollektive minne", da byenes utvikling lett domineres av økonomiske krav til foretting og almen fornyelse og av alt mer omfattende infrastruktur. Den danske modellen er bra i så måte, derfor at det er et allment og generelt verktøy.

Ingrid Appelbom Karsten
Ph.D, Professor, Arkitekt
ingrid.karsten@pbe.oslo.kommune.no

Lena Villner & Abdellah Abarkan (red):

The Four Faces of Architecture – on the Dynamics of Architectural Knowledge.

Stockholm: School of Architecture,
Royal Institute of Technology. Sweden 2005. 165 sidor.

Recension av Jonas E. Andersson

En nyligen utkommen antologi från Arkitekturskolan, KTH, Stockholm fungerar som ett omslagspapper i grått och orange kring ett urval av artiklar inskickade till EAAE, European Association for Architectural Education, under temat ”Four Faces – The Dynamics of Architectural Knowledge”. EAAE är en internationell förening för arkitekturskolor i Europa, med mer än 100 aktiva medlemmar, grundad 1975. Föreningen ordnar årliga konferenser; under 2006 arrangeras bland annat en internationell konferens om forskning och design i Philadelphia, USA (31 maj–4 juni), samt om innehåll och metoder i arkitekturundervisning i Diepenbeek, Belgien (21–23 september). När väl omslagspappret skalats av, grupperar sig texterna från den tjugonde konferensen i Stockholm 2003 till en imaginär kub runt arkitekturbegreppet. Tematiken med arkitektutbildning, arkitektpraktik, samt teorier och forskning om arkitektur, bildar fyra av kubens sidor. Två förblir öppna för eftertanke och reflektion kring texternas innehåll.

Artiklarna ger en nordeuropeisk syn på arkitektur, arkitektutbildning och yrkesutövningen, som prövas mot några bidrag från USA och Turkiet. Den gemensamma nämnaren för flertalet av alstren är ett kritiskt förhållningssätt till modernismens arkitekturbegrepp (sid. 7). Som samlande referenspunkter inom var och en av de fyra sidorna av arkitekturbegreppet finns de till text omarbetade föreläsningarna av Peer Aage Brandt, Halina Dunin-Woyseth, Juhani Pallasmaa och Sverker Sörlin.

I bokens första kapitel beskriver de fyra författarna Hilde Heynen, André Loecx, Ann Heylighen och Herman Neucermans hur arkitektutbildningen i Leuven, Belgien, tillhandahåller databaser med ritningar och arkitekturteoretiska texter för att ge studenterna en gemensam plattform

för att bygga upp den individuella kunskapen om arkitektur. Alan M Jones beskriver ett problem som visar på en ökande motsättning i Storbritannien mellan arkitekturutbildningens allmänna inriktning, och det moderna samhällets behov av arkitekter med specialistkompetens. Emel Aközer, Turkiet, framhåller att kunskapsbildning inom den samtida arkitekturen sker genom nätverk och belyser hur detta är en utgångspunkt för utbildningen vid det tekniska universitetet i Ankara. Tony Barber och Raid Hanna, Storbritannien, skriver om hur det rumsliga tänkandet hos arkitekturstuderande vid Mackintosh School of Architecture i Glasgow övas upp genom visualiseringsprogram och praktiska tillämpningar redan under de två första åren av utbildningen. Den fråga som hänger kvar från den imaginära kubens första sida på arkitekturbegreppet är rimligheten i att överföra västvärldens uppfattning om god arkitektur till Nya Guinea som enligt Sarah Menin och Lewis Preston för femtio år sedan inte ens hade ett primitivt stadium av arkitekturutveckling (sid. 45).

Nästa sida av kuben behandlar arkitekturtycket och de frågeställningar som uppkommer i arbetet med att skapa arkitektur. Juhani Pallasmaa, Finland, menar att arkitektur är svår att analysera rationellt, eftersom uttrycket beror av arkitektens förvärvade kunskaper tillsammans med den individuella artistiska förmågan (sid. 69). Pallasmaa anser att dagens arkitektur saknar det sociala idéinnehåll som modernismen hade. Den handlar mer om – en esteticism som innebär – ”på näthinnenivå” förklarar Pallasmaa (sid. 67). Sverker Sörlin, Sverige, gör en arkitekturhistorisk tillbakablick och beskriver utbyggnaden av det svenska välfärdssamhället efter andra världskriget. Sörlin lanserar tesen att modernismens strävan mot äkthet, ledde till att de nödvändiga ingrepp för kraftverk och annan infrastruktur – känsligt integrerades i landskapsbilden och blev ”en modernism som talade med berg, skogar och floder” (sid. 76). Sörlin ifrågasätter om dagens stadsplanering med ideal från ett förindustriellt samhälle och bevarande av landskapsbilden kan ge samma hållbarhet i sina tillägg (sid. 79). Genom att placera industrisamhälle mot informationssamhälle i ett omvärldsperspektiv – västvärlden mot österlandet, tradition mot modernism – argumenterar Yildirim Yavuz, Turkiet, för en sammansmältning av traditionella föreställningar och nya värderingar som ett sätt att skapa en modern arkitektur för informationssamhället (sid. 84). Jack Breen, Nederländerna, vänder upp och ned på invanda föreställningar för att

nå innovation (sid. 95). Peter Bjerrum, Danmark, ser arkitektur som ett resultat av en social konstruktion, som kan spåras tillbaka till 1800-talet. Arkitekturens mål för Bjerrum är att befria modernismen från dess klassiska arv och skapa nya arkitektoniska förebilder för det sociala rummet i informationssamhället (sid. 105).

Det tredje kapitlet i boken bygger de ytterligare två sidor i kubens; här avhandlas teoribildning och forskning om arkitektur. Per Aage Brandt, USA, söker ett kritiskt förhållningssätt till den byggda miljön, och menar att detta utifrånperspektiv bygger på en sortering av erfarenheter från arkitektur till en faktisk och en upplevda form av kunskap. Florinel Radu, Schweiz, hävdar att arkitekturen är en miljöpsykologisk kunskapsprocess, där samspillet mellan arkitektur och människa skapar estetiska, konceptuella, känslomässiga eller pragmatiska förhållningssätt till den byggda miljön (sid. 116–117). Radu anser att arkitekturforskning måste betona forskningsämnet komplexitet genom att visa på att arkitektur agerar i mellanrummet mellan traditionella vetenskapsgrenar (sid. 121). SH Iradj Moeini, Storbritannien, förklarar att informationsteknologin leder till ett ifrågasättande av rådande sätt att skapa arkitektur. Ifrågasättandet blir ett instrument för att definiera nya värdesystem för arkitekturen. Mahesh Senagala, USA, utmanar dagens sätt att skapa arkitektur, och ser nya arbetssätt som ett sätt för att utveckla informationssamhällets arkitektur. Rotstockens, eller rhizomens, fria sätt att bilda strukturer blir en sinnebild för att komma bort från begränsningar under den tidiga designprocessen (Deleuze & Guattari 1980). Kapitlet avslutas med en diskussion kring framtiden för arkitekturforskning vid de nordiska arkitekturskolorna. Halina Dunin-Woyseth skriver den nordiska doktorsavhandlingens historia inom forskningsämnet arkitektur. Framtill mitten av 1970-talet var doktorsavhandlingen en avslutning på en yrkeskarriär och kunde ta femton till tjugo år för att färdigställas. Det andra utvecklingskedet styrdes av myndighetskrav på akademiskt tydliga avhandlingsområden. I början av 1990-talet inleds den nuvarande inriktningen på avhandlingen genom de nya regler för universitets- och högskoleutbildningar i arkitektur. Utmärkande är viljan att skapa en tydlig profil för designvetenskaperna (sid. 151). Utmaningen inför framtiden är en fortsatt utveckling av arkitekturforskning mot upptäckande, integrering, utlärande och tillämpning av rön från arkitekturforskningen.

De fyra aspekterna på arkitekturbegreppet som summariskt presenterats i detta referat av antologins texter, sänder ett blixtsken över den aktuella situationen för arkitektutbildningen, yrkesutövningen, forskningen och teoribildningen kring arkitektur. Avsnittet om arkitektutbildningen kanske tillhör det mest lättviktiga i antologin, den stora behållningen finns i avsnitten om yrkesutövning och arkitekturforskning. Den ohöjlt positiva inställningen till modern datateknik och samarbeten i nätverk som vissa skribenter hävdar, blir ibland tröttande – det fria flödet av idéer måste också översättas till konkret arkitektur. Det finns en kunskap i arkitekturarkitektens traditionella arbetssätt att utvärdera goda och dåliga byggnadsexempel.

Antologin har ett begränsat utrymme, men blottlägger de delar av arkitekturbegreppet som manar till en fördjupad diskussion. Den stora förtjänsten med att samla spretande texter om arkitektur i informationssamhällets era, ligger i att de tillsammans bildar ett tidsdokument. Bidragen från Per Aage Brandt, Halina Dunin-Woyseth, Juhani Pallasmaa, och Sverker Sörlin fördjupar resonemanget och skapar en behövlig bakgrund till övriga bidrag. Alla bidragen strävar mot en bättre kvalitet i arkitekturutbildning, yrkesutövning, forskning och teoribildning om arkitektur. Som ordet används bekräftar det uppfattningen om arkitektonisk kvalitet som ett designomdöme som betraktar arkitektur som en medvetet formad och designad artefakt (Rönn 2003).

Bilder och illustrationer kompletterar och förtydligar det som texten avhandlar. Antologin blir därmed både skön att hålla i handen och en hand att hålla i under läsningen. Det är möjligt att det är läsarens egna kunskapsområden (Eco 1985), som aktiverats under läsning av de olika bidragen, men användningen av det engelska ordet *face* i rubriken till antologin främjar en bild av arkitekturbegreppet som en imaginär kub. Fyra sidor förklaras under läsningen, men två är öppna för egna tolkningar. I kubens samlas olika kunskap och tankegodis om arkitektur till kulturlager. Den femte sidan i kubens är en botten som består av exempel på god arkitektur. Den sjätte sidan av arkitekturbegreppet är nya idéer, formexperiment och resonemang om arkitektur som filtreras genom frågeställningen "vad utmärker god arkitektur?". Jerker Lundequist skriver i inledningen: "Om vi inte vet vad vår forskning om arkitektur handlar om (...), då är det meningslöst att börja leta efter svar på frågor

om hur vi borde utföra den (...), eller att börja leta efter faktakunskap om denna” (sid. 13). Den väg som antologin stakar ut mot en större samverkan mellan utbildning, yrkesutövning, forskning och teoribildning om arkitektur, förefaller vara ett sätt för att besvara frågan om arkitekturens uttrycksformer i informationssamhället.

Jonas E Andersson, arkitekt SAR/MSA, tekn. lic.
doktorand äldremiljöer Arkitekturskolan, KTH
jonasa@arch.kth.se

Litteratur

DELEUZE, Gilles, Guattari, Félix, 1980: *Capitalisme et Schizophrénie, tome 2* ; Mille Plateaux. Paris : Éditions de Minuit.

ECO, U., 1985, *Lector in fabula*, Paris: Bernard Grasset.

RÖNN, Magnus, 2003: Om kvalitetsföreställningar i gestaltande processer. I: *Nordisk Kulturpolitisk tidskrift*. 2003:1, sid 28–58.

The Four Faces of Architecture – on the Dynamics of Architectural Knowledge. Utg. Under redaktion av Lena Villner & Abdellah Abarkan. Stockholm: School of Architecture, Royal Institute of Technology, Sweden 2005. 165 sidor.

Bogomtaler:

Malin Zimm:

Losing the Plot

Architecture and Narrativity in Fin-de-Siècle Media Cultures

Axl Books, Stockholm 2006

ISBN 91-975901-2-6

I sin afhandling *Losing the Plot* undersøger Malin Zimm sammenhængen mellem arkitektur og narrativitet ved kritisk at analysere eksempler hentet fra det viktorianske århundredskiftes litteratur og film, som knyttes til eksempler fra det seneste århundredskiftes mediekultur i form af litteratur og computerspil. Diskussionen omfatter det virtuelle rum som opstår i en medieret situation, for eksempel i læsning af en litterær tekst, og hvordan denne rumlighed former og påvirker arkitekturbegrebet.

Patrick Bjurström og Marjanna De Jong:

Skolmiljø og velforhold

– utformning og oplevelse. En fallstudie av fyra skolor.

TRITA-ARK Forskningspublikation, 2006

KTH arkitektur och samhällsbyggnad

ISBN 91-7178-326-1

Rapporten indeholder beskrivelser og sammenligninger mellem to Waldorfskoler, Martinskolen og Kristofferskolen og to kommunale skoler, den ombyggede Futurum og den nybyggede Balingsnässkolen. De to sidstnævnte kan beskrives som typiske for dagens udvikling inden for skolebyggeri på grundskoleniveau. Foruden interviews og iagttagelser på stedet har forfatterne benyttet rum-syntaktisk analyse som forskningsmetode.

Rapporten indeholder desuden mere oversigtlige afsnit om bl.a. forskning i skolens fysiske miljø.

Hakon Lund:

C. F. Hansen.

De byggede Danmark

Arkitektens Forlag, København 2006

ISBN 87-7407-344-3

Hakon Lund har kondenseret det store 2-bindsværk om Danmarks største klassicistiske arkitekt C.F. Hansen (1756 – 1845) til en gennemillustreret, bærbar udgave. C.F. Hansens ideal var det arkitektoniske billede af oplysningstidens fornuft og fremskridtstro, som man mente måtte ligne det antikke forbillede. Rene grundformer og søjleordner tilføjet forestillingen om den protestantiske usmykkede ærlighed. Men hans klassicisme er dog ikke uden poesi og italiensk charme, den sugede han til sig på dannelsesrejsen til Italien og indarbejde i alle sine huse.

De kendteste af C.F. Hansens bygninger findes i København og blev kanoniseret i det forgangne år, men han har også bygget i Jylland, og en stribe fornemme huse findes i Altona, fra perioden hvor han var landsbygmester i Holsten.

Hans Helge Madsen:

Sommerhuslandskab omkring Liseleje, Melby, Asserbo

Arkitektens Forlag, København 2006

ISBN 87-7407-350-8

Kunsthistorikeren og landliggeren Hans Helge Madsen beskriver forvandlingen af det nøjsomme fiskerleje Liseleje til et område, der i dag er erobret af sommerhusfolket. *Sommerhuslandskab* er historien om et af de populære ferieområder i Nordsjælland, og om de mennesker, der har bygget og befolket stedet. Det stadig åbne landskab med grønne kiler mod stranden, plantager og overdrev er resultat af en fredningsindsats gennem årene, som er værd at holde fast i.

Finn Selmer og Kim Dirkinck-Holmfeld:

Arkitekternes sommerhuse

Redaktion: Martin Keiding

Arkitektens Forlag, København 2006

ISBN 87-7407-351-6

Bogen præsenterer 20 atypiske danske sommerhuse, bygget til stedet. De repræsenterer et alternativ til almindelige typehuse i ensformige udstykninger og viser, at det kan lade sig gøre at bygge moderne og komfortabelt uden at give køb på hygge og charme. Bogen indledes med et rids over sommerhusets historie fra Liselund (1795) på Møn til 'flueøjnene' (1976) ved den jyske vestkyst.